

Підсумовуючи викладене вище, можна дійти висновку, що лісове господарство України характеризується низькою ефективністю функціонування, що підтверджується відсутністю стимулів щодо впровадження інновацій та проведення реформ цієї галузі, негативними тенденціями в екологічному стані лісів України тощо. Основною причиною цього можна назвати неефективну систему регулювання лісгосподарської діяльності. Наслідком чого є вилучення з господарського використання значних площ лісів; нераціонального присвоєння ним режимів охоронності, що негативно впливає як на економічну ефективність функціонування лісгосподарських підприємств, так і на екологічний стан лісів; непряме демотивування впровадження інновацій лісоводами шляхом детальної регламентації їх діяльності; гальмування поширення ринкових методів господарювання та ринкових відносин у цю сферу національної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лісовий кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 17, ст.99) // Верховна Рада України. Офіційний вісник України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text> (дата звернення: 13.02.2020)
2. Полякова Л., Попков М., Кирилюк С., Сторожук В. Экономические механизмы регулирования неистощительного ведения лесного хозяйства. *WoodBusiness*. URL: <http://www.lesovod.org.ua/node/512> (дата звернення 22.03.2019).

Дем'янчук І. А.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри економіки та фінансів
Міжнародного економіко-гуманітарного
університету ім. акад. С. Дем'янчука
м. Рівне, Україна

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

Забезпечення конкурентоспроможності національної економіки потребує створення умов ефективного використання потенційних можливостей регіональних економічних систем. Створення таких умов вимагає кількісної оцінки потенціалу, а також кількісної оцінки ефективності його використання. Має бути сформований науковий підхід, який дозволить на системному рівні здійснити комплексну оцінку,

визначити існуючі взаємозв'язки та сформувати основу для прийняття управлінських рішень, спрямованих на підвищення ефективності використання потенціалу.

Дослідженню питань, пов'язаних з визначенням та оцінкою ефективності приділяли увагу такі вчені, як І. Ансофф, М. Армстронг, І. Гонтарева, П. Друкер, К. Леміш, І. Мазур, К. Менар, І. Мазурова, К. Менар, В. Мочерний, С. Салига, Д. Синк, Т. Хачатуров та інші [1–12]. В наукових працях надано різноманітні пропозиції щодо визначення поняття потенціалу, його кількісної оцінки, а також розкриті питання взаємозв'язку об'єкта та суб'єкта з точки зору процесу управління. Проведені дослідження дозволяють зазначити, що проблемі ефективності приділяють увагу вчені різних наукових напрямків. Науковці проводять дослідження економічної, екологічної та соціальної ефективності, надають тлумачення, а також визначають існуючі взаємозв'язки цих категорій. Відомі теоретичні та методичні розробки з проблеми оцінки ефективності використання окремих складових потенціалу країни, регіону та окремих територій. Зокрема, питанням аналізу, оцінки та використання потенціалу регіону присвячено роботу [13], соціальноекономічний потенціал регіону досліджено у роботі [14].

Незважаючи на вагомий вклад, отриманий за результатами сучасних вітчизняних та закордонних вчених, багато питань залишаються дискусійними. Зокрема, на сьогоднішній день єдиного, загальноприйнятого визначення ефективності використання потенціалу регіону ще не сформовано. Залишаються недостатньо розробленими питання формування комплексної системи показників оцінки ефективності використання потенціалу регіональних систем як цілісної економічної системи.

З метою системної оцінки ефективності використання потенціалу регіону слід надати аналіз наукових підходів до розуміння сутності поняття ефективності. Класичне визначення терміну ефективності розглядається [9, с. 508] як здатність приносити ефект, результативність процесу, проекту тощо, що визначається як відношення ефекту, результату до витрат, які забезпечили цей результат. В економічному тлумачному словнику [15, с. 286] надається таке визначення категорії ефективності: «ефективність – це відносний ефект, результативність процесу, операції, проекту, який визначається як відношення ефекту, результату до витрат, що його зумовили». Ефект в економічній енциклопедії трактується як досягнутий результат у різних формах прояву, зокрема матеріальній, грошовій, соціальній тощо [9, с. 243]. З урахуванням традиційного підходу у роботі [7] ефективність розглядають у вигляді результативності господарювання, при цьому акцентується увага на розрізненість таких показників як «економічний ефект» та «економічна ефективність».

Економічний ефект є абсолютним показником, що характеризує результат діяльності в грошовій оцінці. Економічна ефективність – це відносний показник, що порівнює отриманий ефект з витратами або ресурсами, використаними для досягнення цього ефекту [7]. Традиційну точку зору підтримує також класик сучасної теорії ефективності Хачатуров Т.С. [12, с. 290]. Зіставлення результатів з використаними ресурсами і витратами формує категорію ефективності, зазначено у роботі [5]. Підходи до визначення ефективності завдяки взаємозв'язку з результатами діяльності розглянуті у таких працях [2, с. 12-13; 6, с. 177].

Проведені дослідження дозволяють засвідчити, що економічна ефективність відображає взаємозв'язок між результатом діяльності і витратами (ресурсами), використаними для отримання цього результату. Проведений аналіз дозволяє взагалі виділити декілька наукових підходів до сутності поняття ефективності. Зокрема, одна група вчених розглядає ефективність як наукову категорію [5, 15 та ін.], інша – як показник результативності або досягнутий результат [1, 2, 6, 7, 9 та ін.]. П. Друкер зазначає, що ефективність може змінюватися залежно від цілей оцінки. Тобто будь-яка суб'єктивна перевага може змінити висновок про ефективність процесу або явища, тому ефективність пропонують сприймати як суб'єктивну, особистісну оцінку [4, с. 189].

Узагальнюючи базування ефективності на традиційному підході щодо взаємозв'язку «прибуток – витрати», у роботах [3, с. 38-40; 16, с. 215] було зазначено, що такий підхід має значні недоліки, основними з яких є неможливість оцінити достатність ефекту для розвитку підприємства, складність визначення джерел виникнення ефекту та його величини щодо кількості витрат на відповідне отримання, незіставність ефектів за природою виникнення, одиницями оцінки в часі та методами їхнього вимірювання.

Підтвердженням недосконалості такого розуміння ефективності є думка К. Менара. Вчений підкреслює існування в наукових поглядах суттєвих відхилень від традиційного підходу щодо сутності поняття ефективності [8, с. 128-134]. І. Ансофф [1], під ефективністю розуміє ступінь відповідності фактичного результату до такого, який можна було б досягти, якби система повністю виконувала свої функції. Автором роботи [7] підкреслено, що таку думку підтримують відомі українські вчені А. Е. Воронкова та І. П. Отенко.

Інший підхід щодо ефективності запропоновано у роботі [17], сутність якого полягає у врахуванні стратегічної спрямованості на досягнення мети. К. П. Власов зазначає [17, с. 106], що ефективність – це найкращий результат функціонування, отриманий за найменший час, за умов витрат найменшої кількості ресурсів, що й забезпечує довгострокову перспективу.

Автор роботи [16, с. 216] також вважає, що сутність тлумачення ефективності варто будувати на основі традиційного підходу та розуміння мети підприємства. У випадку спрямованості на прибуток, ефект може бути короткочасним напрямком руху, і тоді ефективність як співвідношення результату до витрат не буде характеризувати найбільш доцільний напрямок розвитку, якщо замість критерію короткочасного прибутку буде обрана довготермінова орієнтація на інноваційний розвиток, що є більш перспективним у довгостроковому періоді та менш вигідним у короткостроковому, ніж орієнтація на прибуток [16, с. 216-217]. Вважаємо, що підхід з урахуванням мети є доцільним для визначення ефективності будь-якої економічної системи, яка обов'язково має бути стратегічно спрямованою у розвитку. Однак зазначимо, що існує також неоднозначність трактування мети. Зокрема, у неокласичній економічній теорії під метою розуміють максимізацію прибутку, в інституціональній – мінімізацію трансакційних витрат, в еволюційній – стабільність розвитку [10, с. 4-5]. Д. С. Синк у роботі [11, с.163] пропонує розглядати ефективність розвитку муніципальних утворень, ефективність розвитку регіонів, ефективність галузей народного господарства, ефективність діяльності господарюючих суб'єктів та ефективність національної економіки країни тощо.

У роботі [7] надано аналіз щодо визначення показників ефективності на основі витратного, ресурсного та ресурсно-витратного підходів. При цьому зазначено, що витратний підхід до визначення показників ефективності полягає в тому, що при їх розрахунку результат співвідноситься з поточними витратами ресурсів, що забезпечили отримання цього результату. При ресурсному підході результат співвідноситься з величиною не витрачених, а застосованих ресурсів в процесі створення результату. На підставі поєднання окремих елементів витратного та ресурсного підходів, у роботі [7] запропоновано ресурсновитратний підхід до визначення показників ефективності.

Маємо зазначити, що існують різні підходи до кількісної оцінки ефективності. Одні автори зводять її до характеристик рентабельності [3, 9, 12 та ін.]; інші пропонують систему показників, які відображають використання робочої сили, основних фондів, інвестицій, інших ресурсів і чинників виробництва [7, 8, 10 та ін.]; треті розглядають проблему кількісної оцінки ефективності з позиції обліку різних результативних ознак [11, 16, 17 та ін.].

Оцінка ефективності на основі системи показників найчастіше здійснюється із співвідношення характеристик результатів діяльності і використаних витрат (ресурсів), що відповідає традиційному трактуванню поняття ефективності. Основними ресурсами, які використовуються в процесі виробництва вважаються природні, трудові, матеріальні,

фінансові, енергетичні тощо. В результаті розраховуються часткові характеристики продуктивності живої праці, фондівдачі та окупності витрат. Однак, слід зазначити, що при розрахунку продуктивності живої праці та фондівдачі, мається на увазі, що той або інший результат є отриманим тільки завдяки чисельності зайнятих, або основних фондів, витрат, капіталу, інвестицій. Такі розрахунки мають деякі недоліки, пов'язані з наданням завищених у порівнянні з реальною дійсністю оцінок, тому що при розрахунках будь-який результативний показник (ВРП на рівні регіонів, виручка або прибуток на рівні суб'єктів господарювання) ділиться на один з чинників виробництва.

Проте як оцінка результатів економічної діяльності є наслідком функціонування системи чинників. У зв'язку з цим слід зазначити теоретичну та практичну неспроможність оцінки ефективності на основі однієї факторіальної ознаки. Надати адекватну підсумкову оцінку ефективності використання потенціалу регіону за допомогою будь-якого одного окремого показника є практично неможливим, тому що кожен регіон відрізняється специфікою діяльності, зокрема в одних регіонах домінує промислове виробництво, в інших – сільське господарство. При визначенні ефективності використання потенціалу перш за все мають бути врахованими сукупності характеристик живої та минулої праці, тому більш раціональним вважаємо використання інтегральних оцінок.

Для інтегральної оцінки використовують бальний підхід, на основі зіставлення початкових відносних показників регіонів із середніми по країні. Проте, така інтегральна оцінка має характерний великий недолік, зумовлений тим, що значущість впливу тих або інших чинників на підсумковий результат не є однаковою, без урахування якої такі розрахунки будуть некоректними. Врахування значущості впливу має здійснюватися за допомогою математичного апарату, наприклад коефіцієнтів детермінації в рамках кореляційно-регресійного аналізу або за допомогою експертних оцінок. Однак слід зазначити, що експертні оцінки можуть бути недосконалими внаслідок суб'єктивності думок експертів, тому потребують обов'язкової перевірки на узгодженість, як і використання кореляційно-регресійного аналізу потребує формування репрезентативної вибірки для отримання адекватних економетричних моделей.

Формування критеріїв та методів оцінки ефективності використання потенціалу регіону вимагає обґрунтування концепції оцінки економічної ефективності з використанням комплексного підходу, який передбачає проведення досліджень на системному рівні з визначенням множини факторів, що впливають на рівень ефективності, та встановлення існуючих взаємозв'язків як основи формування управлінських рішень. Запропоновано комплексний підхід до оцінки ефективності використання

потенціалу регіону, який передбачає наступну послідовність дій (табл. 1). Зазначимо, що отримання підсумкової оцінки ефективності викори-стання потенціалу регіону можливе при дотриманні певних принципів, які враховують вимоги до самого процесу оцінки з метою забезпечення максимальної об'єктивності та адекватності. Вважаємо, що до таких принципів слід віднести принцип комплексності, об'єктивності, адекватності, зіставності та принцип цільової установки оцінки.

Таблиця 1

Формування комплексного підходу до оцінки ефективності використання потенціалу регіону

1. Деталізація	визначення складових елементів, а також найбільш вагомих та головних характеристик потенціалу регіону
2. Систематизація елементів	на основі вивчення взаємозв'язків з метою побудови моделі об'єкта, що досліджується, визначення головних компонент; побудови логікометодологічної схеми аналізу
3. Синтез	узагальнення результатів аналізу та встановлення факторів, що впливають на ефективність використання потенціалу
4. Розробка системи показників	формування системи показників, яка відобразить комплексність системного дослідження з визначенням існуючих взаємозв'язків та наданням економічної сутності

Принцип комплексності оцінки припускає оцінку ефективності використання потенціалу регіону як складної, динамічної системи. Оцінка повинна охоплювати кількісну та якісну сторони ефективності використання потенціалу регіону, всі складові його елементи, визначати та враховувати існуючі взаємозв'язки між складовими потенціалу регіону, а також його взаємозв'язок з результатуючими соціально-економічними показниками регіональної ефективності.

Принцип об'єктивності оцінки полягає у використанні достатньої повної системи показників, різних каналів отримання інформації, використання достовірної інформаційної бази для розрахунку показників. Достовірність інформаційної бази досягається завдяки використанню перевірених даних, залучення до експертизи найбільш компетентних фахівців у разі використання експертних оцінок.

Принцип адекватності оцінки ефективності використання потенціалу регіону полягає у проведенні оцінювання до відповідних реальних умов. Зазначимо, що реалізація цього принципу потребує інтеграції факторіальних ознак, у зв'язку з їх різноманітністю на основі математичного апарату та обґрунтування найбільш результативної ознаки у системі множини можливих.

Таблиця 2

Формування груп показників оцінки ефекту та економічної ефективності використання потенціалу регіону

Оцінка ефекту	Оцінка економічної ефективності
За узагальнюючими показниками	
валовий регіональний випуск; валовий регіональний продукт (ВРП); валова додана вартість (ВДВ); валовий чистий прибуток регіону	показники рентабельності; ресурсовіддача виробництва ВРП (ВДВ) на умовну одиницю потенціалу регіону, по галузям, по секторах економіки; затратовіддача виробництва товарів і послуг (ВРП, ВДВ) на 1 грн. поточних витрат (оплата праці, споживання матеріалів тощо) всього і по галузях регіону
За показниками живої праці	
середня чисельність зайнятих в регіоні; середня чисельність найманої праці в регіоні; фактична кількість відпрацьованих годин; фонд оплати праці в масштабах регіону	ВРП на 1 зайнятого в економіці регіону всього і по галузях регіону; ВДВ на 1 зайнятого або виробництва товарів і послуг на 1 зайнятого; зарплатовіддача – відношення ВРП (ВДВ) до величини оплати праці найнятих робітників всього регіону або по окремих галузях
За показниками здійсненої праці (минулої праці)	
проміжне споживання; споживання основного і оборотного капіталу	виробництво ВРП (ВДВ) на 1 грн. проміжного споживання, або на 1 грн. основного капіталу або виробництва товарів і послуг (ВРП, ВДВ) на 1 грн. матеріальних оборотних коштів або зворотні показники: матеріалоємність, фондоємність, затратоємність
За показниками інвестиційної діяльності	
інвестиції в основний капітал; вартість оборотного капіталу; вартість виробничих активів (сума основного та оборотного капіталу)	капіталовіддача – приріст ВРП (ВДВ) на 1 грн. інвестицій в основний капітал; період або термін окупності інвестицій в основний капітал – відношення обсягу капітальних вкладень до річного приросту валового або чистого прибутку; показник введень дії основних фондів

Принцип зіставності оцінки означає, що результати, отримані при оцінці ефективності використання потенціалу регіону, можуть бути застосованими при формуванні стратегії регіонального розвитку, спрямованої на підвищення ефективності використання потенціалу регіону, оскільки оцінка є одним з етапів цього процесу. Дотримання принципу зіставності є важливим для оцінки відповідності фактичного

потенціалу регіону і необхідного потенціалу, зіставлення фактичного потенціалу та рівня його використання.

Принцип цільової установки означає, що система показників і методи кількісної оцінки мають бути запропонованими з урахуванням цільової установки оцінки ефективності потенціалу регіону.

Враховуючи роботи [2, 3, 4, 7, 10, 12 та ін.] були систематизовані групи показників для оцінки ефекту та оцінки економічної ефективності використання потенціалу регіону у відповідності з цільовими установками процесу оцінки (табл. 2).

Виділено чотири групи цільової оцінки: оцінка загального рівня за узагальнюючими показниками; оцінка за показниками живої праці; оцінка за показниками здійсненої праці (минулої праці) та оцінка за показниками інвестиційної діяльності. Концептуально передбачено використання ресурсного аспекту вимірювання ефективності використання потенціалу регіону, що виражається відношенням показників корисного ефекту у вигляді валової доданої вартості, продукції галузі, прибутку до показників потенціалу регіону. Узагальнюючим показником, що виражає ресурсний аспект регіональної ефективності є показник ресурсовіддачі, в якому поєднуються часткові показники.

Особливим завданням оцінки ефективності є визначення впливу окремих факторів на зростання ВРП та ВДВ як основного показника ефекту. Передбачено проведення досліджень з використанням чисельності зайнятих в економіці регіону або за відпрацьований час як екстенсивного фактору та дослідження суспільної продуктивності праці як інтенсивного фактора. На основі упорядкованої системи показників передбачено визначення співвідношень темпів зростання продуктивності праці та оплати праці в регіоні. Зростання продуктивності праці у порівнянні з темпами зростання оплати праці дозволяє встановити економію фінансових ресурсів. Також передбачено визначення індексу інвестицій в основний капітал до минулого або базисного року.

Виділено чотири групи цільової оцінки: оцінка загального рівня за узагальнюючими показниками; оцінка за показниками живої праці; оцінка за показниками здійсненої праці (минулої праці) та оцінка за показниками інвестиційної діяльності. Концептуально передбачено використання ресурсного аспекту вимірювання ефективності використання потенціалу регіону, що виражається відношенням показників корисного ефекту у вигляді валової доданої вартості, продукції галузі, прибутку до показників потенціалу регіону. Узагальнюючим показником, що виражає ресурсний аспект регіональної ефективності є показник ресурсовіддачі, в якому поєднуються часткові показники.

Особливим завданням оцінки ефективності є визначення впливу окремих факторів на зростання ВРП та ВДВ як основного показника

ефекту. Передбачено проведення досліджень з використанням чисельності зайнятих в економіці регіону або за відпрацьований час як екстенсивного фактору та дослідження суспільної продуктивності праці як інтенсивного фактора. На основі упорядкованої системи показників передбачено визначення співвідношень темпів зростання продуктивності праці та оплати праці в регіоні. Зростання продуктивності праці у порівнянні з темпами зростання оплати праці дозволяє встановити економію фінансових ресурсів. Також передбачено визначення індексу інвестицій в основний капітал до минулого або базисного року.

На основі систематизації наукових поглядів запропоновано комплексний підхід та сформовано систему показників оцінки економічної ефективності використання потенціалу регіональних систем. Використання запропонованої системи дозволить дослідити рівень використання потенціалу у відповідності з цільовими установками процесу оцінки. Подальші дослідження спрямовані на проведення досліджень кількісної оцінки ефективності використання потенціалу регіонів України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ансофф И. Стратегическое управление. Москва: Экономика, 1989. 520 с.
2. Армстронг М., Бэрн А. Управление эффективностью работы. Москва: Hippo Publishing, 2007. – 384 с.
3. Гонтарева І. В. Оцінювання системної ефективності функціонування і розвитку промислових підприємств: монографія. Харків: ВД «ІНЖЕК», 2011. 480 с.
4. Друкер П. Эффективное управление. Экономические задачи и оптимальные решения. Москва: ФАИР-Пресс, 1998. 388 с.
5. Леміш К. М. Підходи до оцінки ефективності регіонального управління. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vsunu/2012_1_2/Lemish.pdf (дата звернення: 19.03.2020).
6. Мазур И. И. Эффективный менеджмент. Москва: Высшая школа, 2003. 555 с.
7. Мазурова И. И. Анализ эффективности деятельности предприятия: Учебное пособие. СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2010. 113 с.
8. Менар К. Экономика организаций. Москва: Инфра-М, 1996. 160 с.
9. Економічна енциклопедія. Київ: Вид. центр «Академія», 2000. Т. 1. 864 с.
10. Салига С. Я., Салига К. С., Кирилова Л. І., Скачкова О. В. Удосконалення методів оцінки ефективності діяльності підприємства. Запоріжжя: ЗІДМУ, 2007. 56 с.
11. Синк Д. С. Управление производительностью: планирование, измерение и оценка, контроль и повышение. М.: Прогресс, 1989. 528 с.

12. Хачатуров Т. С. Экономика предприятия. М. : Высшая школа, 2008. 370 с.
13. Максимов В .В. Экономический потенциал региона (анализ, оценка и использование). Луганск: Изд-во ВНУ им. В. Даля, 2002. 360 с.
14. Татаркина А. И. Социально-экономический потенциал региона: проблемы оценки, использования и управления. Екатеринбург: Институт экономики УрО РАН, 1997. 380 с.
15. Тарасова В. П., Крутикова Ф. А. Толковый словарь рыночной экономики. М.: Глория, 1993. 301 с.
16. Побережна Н. М. Ефективність використання виробничого потенціалу: теоретичний та практичний аспекти. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2012. № 3. С. 212–220.
17. Власова К. П. Методы исследований и организации экспериментов Х.: Гуманитарный Центр, 2001. 256 с.

Князевич А. О.

д.е.н., доцент,

професор кафедри менеджменту

Міжнародного економіко-гуманітарного

університету ім. акад. Степана Дем'янчука

м. Рівне, Україна

ІННОВАЦІЙНИЙ СОЮЗ ЯК ОДИН З ОСНОВНИХ НАПРЯМІВ ДІЯЛЬНОСТІ ЄС

Світовий ринок у процесі розвитку міжнародних економічних зв'язків все більше поглиблюється і розширюється, поступово набуваючи нових рис і особливостей. Зокрема, все більше проявляється економічна взаємозалежність країн у результаті зростаючого обсягу і різноманітності транспортних переміщень товарів, послуг, капіталів і робочої сили. Такі складні і динамічні процеси визначають не просто зміни, а радикальні трансформації суспільства та всіх складових його структур.

Для України, яка розташована в центрі Європейського континенту, інтеграція з ЄС – єдиний шлях подолання економічної і технологічної відсталості, залучення іноземних інвестицій, кардинальної модернізації економіки, включаючи створення ефективної інноваційної інфраструктури, як необхідної основи для розширення випуску конкурентоспроможної інноваційної продукції.

Модернізація економіки являє собою комплекс соціально-економічних